

Jarosław Syrnyk, *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956-1990)*, Wrocław 2008, ss. 515

Dzieje stowarzyszeń mniejszości narodowych i etnicznych prowadzących działalność po II wojnie światowej w Polsce nie doczekały się jeszcze odrębnych opracowań¹. Monografia Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (UTSK) autorstwa Jarosława Syrnyka stanowi jedną z pierwszych, i co należy podkreślić udanych prób ukazania historii tego Towarzystwa od momentu jego powołania w 1956 roku, aż do przekształcenia go w Związek Ukraińców w Polsce w 1990 roku.

Książka składa się z siedmiu części. W rozdziale pierwszym przedstawiono genezę organizacji. Skomplikowana sytuacja polityczna, w jakiej znalazła się mniejszość ukraińska po 1956 roku, wynikała z faktu, że władze wyraziły zgodę na powstanie UTSK jako organizacji mającej skanalizować rodzącą się aktywność przede wszystkim inteligencji ukraińskiej i poddać ją całkowitej kontroli. Towarzystwo miało stać się swoistym „pasem transmisyjnym” łączącym struktury państwa odpowiedzialne za politykę narodowościową z tą konkretną mniejszością. W założeniu długofalowym polityka ta zmierzała do asymilacji narodowościowej Ukraińców w Polsce. Jednocześnie UTSK było

---

¹ W przypadku ukraińskiej mniejszości narodowej ukazała się jedynie publikacja A. Serednickiego, *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne*, Warszawa 1976 oraz artykuły przyczynkarskie dotyczące działalności UTSK, zob.: S. Zabrowarny, *Geneza i początki działalności Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych UW” 1991, z. 16; S. Dudra, *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne na Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Duża i mała ojczyzna w świadomości historycznej, źródłach i edukacji*, red. B. Burda, M. Szymczak, Zielona Góra 2010. Wiele informacji dotyczących funkcjonowania UTSK zostało również zawartych m.in. w pracach M. Truchana, *Ukrajinci w Polsce pisma Druhowi switowoji wojny 1944-1984*, New York 1990, R. Drozda, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*, Warszawa 2001 oraz A. Słabiga, *Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych na Pomorzu Zachodnim w latach 1945-1989*, Szczecin 2008.

zasadniczo jedynym podmiotem mogącym artykułować główne potrzeby i postulaty nurtujące tę społeczność. Dotyczyło to m.in. możliwości powrotów na dawne ziemie, legalizacji działalności Kościoła greckokatolickiego, w tym fundamentalnej kwestii związanej z erygowaniem parafii, czy zagadnienia dotyczące rozwoju oświaty (tworzenie szkół, nauczanie języka ukraińskiego) oraz szeroko rozumianej kultury (zespoły muzyczne, kółka teatralne itp.). Oceniając działalność UTSK, należy pamiętać o uwarunkowaniach politycznych, ale także istotnych uwarunkowaniach społecznych, w jakich przyszło mu działać. Zagadnieniu temu J. Syrnyk poświęcił m.in. rozdział czwarty pod symptomatycznym tytułem *Pod specjalnym nadzorem*.

Imponująco przedstawiała się struktura organizacyjna UTSK (rozdział drugi), w ramach której działało ok. 342 kół terenowych. One właśnie, tworząc podstawę działalności Towarzystwa, prowadziły m.in. zespoły folklorystyczne, chóry, orkiestry, organizowały wystawy, działalność wydawniczą, koordynowały funkcjonowanie placówek oświatowych. Zaletą prezentowanego opracowania jest odtworzenie pracy tych „dolnych” struktur UTSK, które w bezpośredni sposób wpływały, często wbrew intencjom władz, na podtrzymanie i zachowanie tożsamości narodowej wśród ludności ukraińskiej.

Wiele nowych informacji zawartych zostało w rozdziale trzecim, w którym J. Syrnyk omówił zagadnienie materialnych aspektów funkcjonowania Towarzystwa. Jak sam stwierdza, problematyka ta „dotychczas znajdowała się poza obszarem zainteresowania badaczy dziejów ludności ukraińskiej po II wojnie światowej” (s. 13). Autor wymienia i omawia koszty realizacji odpowiedniej polityki narodowościowej w stosunku do Ukraińców (m.in. środki wyasygnowane na przeprowadzenie przesiedlenia, koszty związane z udzielaniem tej ludności pomocy materialnej na zagospodarowanie się, a następnie utrzymanie aparatu państwowego nadzorującego tę ludność oraz cały system oświatowy skierowany na jej potrzeby). Trafnie zwraca również uwagę na koszty związane z dotacjami państwowymi na wydawanie tygodnika „Nasze Słowo” czy wynagrodzeniami za pracę na rzecz UTSK (pracownicy etatowi, instruktorzy, personel pomocniczy).

W rozdziale czwartym i piątym autor przedstawił działania władz komunistycznych wobec Towarzystwa, ich specyfikę i metody. Dokonał przy tym istotnego rozróżnienia na działania instancji partyjnych i państwowych organów nadzoru administracyjnego, na drugim biegunie umieszczając natomiast aktywność operacyjną Służby Bezpieczeństwa. Autor wykazał przy tym istotę wyko-

rzystania Towarzystwa jako „pasa transmisyjnego władz” do mniejszości ukraińskiej, z drugiej strony specyfikę „walki” działaczy ukraińskich o realizację aktualnych postulatów tej mniejszości.

Całokształt działalności kulturalno-oświatowej prowadzonej przez Ukraińców w ramach UTSK został zaprezentowany w rozdziale szóstym. Ukazano różnorodność form tej pracy, przy jednoczesnym podsumowaniu poszczególnych przedsięwzięć. W dziedzinie oświaty J. Syrnyk skupił się na rozwoju szkolnictwa w języku ukraińskim i roli nauczycieli tej narodowości w działalności Towarzystwa.

Ostatnie dwa lata funkcjonowania UTSK przedstawiono w rozdziale siódmym, w którym również dokonano charakterystyki drogi przekształcania Towarzystwa w Związek Ukraińców w Polsce, organizacji, która w ramach dokonujących się przemian demokratycznych w Polsce, w głównej mierze reprezentuje społeczność ukraińską w naszym kraju.

Reasumując, należy stwierdzić, że monografia J. Syrnyka stanowi kompendium wiedzy na temat działalności w Polsce Ludowej jedyne ukraińskiego stowarzyszenia społeczno-kulturalnego. Jest również kronikarskim zapisem jego historii. Niezwykle cenne są przytaczane dane statystyczne dotyczące różnych aspektów funkcjonowania UTSK (m.in. działalności kulturalnej, ekonomicznej czy edukacji). Praca została oparta na bogatym materiale źródłowym (wykorzystano m.in. zbiory zgromadzone w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Centralnyj Derżawnyj Archiw Wyszczych Orhaniw Włady Ukrainy Kyjiw, City of Toronto Archives oraz krajowych Archiwach Państwowych). Ciekawie napisana stanowi obecnie podstawowe źródło wiedzy o funkcjonowaniu tego Towarzystwa. Za niewątpliwą zaletę książki należy uznać wykorzystaną ikonografię.

Stefan Dudra